

SOSYAL BİLİMLERDEKİ MULTİDİSİPLİNARİTE YÖNELİMLERİ ÇERÇEVESİNDE TARİH İLE SOSYOLOJİNİN YAKINLAŞIMI VE BAYKAN SEZER

Sezgin Kızılcılık

Öz

Bu makalede, günümüz sosyal bilimler metodolojisinde temel yönelim olan multidisiplinarite (disiplinler arası işbirliği) bağlamında tarih-sosyoloji ilişkisi üzerinde durulmuş, sosyolojinin tarih ile olan yakın bağıntısı ortaya konmuştur. Çalışmamızda; sosyoloji bilimi, toplumların kendi tarihleri üzerine yeniden düşünmesi çerçevesinde tarih bilinci olarak değerlendirilmiştir. Eş deyişle sosyoloji, toplumların kendilerinin bilincine varma girişimi biçiminde kavranmıştır. Yazımızda; sosyoloji, toplum bilinçlenmesi üzerine kendini inşa eden bir bilim olarak ele alınmış, bu doğrultuda Baykan Sezer'in Türk toplumunu Türk tarihi ile temellendirme tezi incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Tarih-sosyoloji ilişkisi, tarih bilinci, Baykan Sezer, feodalizm, Asya tipi üretim tarzı.

Baykan Sezer and the Convergence of History and Sociology with Respect to Multidisciplinary Approaches in Social Sciences.

Abstract

In this paper, the history-sociology relationship has been examined in the context of multidisciplinary approach of social sciences and the close relationship of sociology with history has been stated. This paper sees sociology as a consciousness of history from a perspective that societies should rethink their history. In other words, sociology is seen as an initiation of societies to reach their consciousness. Therefore, in this paper, sociology is thought to be a science constructing itself on the societal enlightenment and in this context, the thesis of Baykan Sezer which tries to explain Turkish society with Turkish history has been examined.

Key Words

The relationship between history and sociology, the consciousness of history, Baykan Sezer, feudalism, Asiatic production type.

Giriş

Ülkemizde son iki yıl içerisinde art arda önce Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 75. yılı, sonra da Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinde yerini almasının 700. yılı çeşitli "resmi"/"protokol-yönelimli", sevinçsel-coşkusal, medyatik, "ilmi" ve bilimsel etkinlikler ile kutlanılmaya çalışıldı. Çok-uluslu, çok-dinli ve farklı etnisiteleri içeren bir düzenek olan Osmanlı İmparatorluğu ve onun bir ürünü, hatta "... küçüle küçüle geriye kalan esas bölümünün yeni bir siyasal düzenlemeyle devamı ..." (Tunçay, 1983:1964) durumundaki modernlik temelli yeni yapılanma (modern ulus-devlet) olan Türkiye Cumhuriyeti'ne dair önemli bilimsel etkinlikler gerçekleştirildi, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi çoğu yönleriyle tartışmalara konu edildi. Osmanlı ve Cumhuriyete yönelik resmi ve

bilimsel etkinliklerin hangisinin daha öne çıktığı/çıkarıldığı tartışmaları bir yana, yapılan bilimsel etkinliklerin, toplumumuzda, özellikle de entelektüellerde, eksik olan “tarih bilinci”nin oluşumuna, tarihsel kavrayış genişliği ve tarihsel yönelim sorumluluğunun artımına, azda olsa, işlevsel olduğunu düşünüyorum. Böylece kısa-hafızalı insanımızda ve entelektüelimizde yavaş yavaş tarihe merak, ilgi oluştu, tarihle yeniden ilişkiler kurulmaya başlandı, tarihsel zenginliğimiz ve üst düzey birikimimiz keşfedilmeye girişildi, tarihsel bilgi patlaması yaşandı. Tarihselimize yönelik değerlendirmelerin ve tarih çalışmalarının, tarihimize “aşırı övgü” ve “aşırı sövgü” söylemlerinin ve resmi tarih, saray tarihçiliği/vakanüvistik tarih anlayışının aşılmasında etkili olduğu, dolayısıyla yeni bir tarih yazımı/yazıcılığı ve tarihsel bilinç edinim sürecinde işlevsellik taşıdığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Tüm bu gelişmelerin metodolojik ve teorik darboğaz içinde bulunan “krizdeki sosyolojimize” olumlu yönde yansıtacağı kanaatindeyim.

Tarih ile Sosyolojinin İç içeliği ya da Sosyal Bilimleri Ortak Bir Sorunsal Etrafında Toplamak

Sosyoloji, aslında, “her zaman tarih temelinde ve yönelimindeki bir girişim olmuştur” (Skocpol, 1999:1). Bu bağlamda her sosyolojik çözümleme, tarihsel bir kavrayış genişliğini, tarihsel perspektifi ve tarihsel malzemenin tam/yoğun, hatta muazzam kullanımını gerektirir (Mills, 1979:277). Mills (1979:232)’in de belirttiği üzere; tarihe, tarihsel ve “tarihsel çalışmalara önem vermekle sadece toplumsal yapıların önemini kavrayabilme şansımızı arttırmış olmakla da kalmayız; tek bir toplumu bile, tek bir toplumun tek bir sorununu, üstelik sorunu durgun halinde bile anlayıp açıklayabilmemiz tarihsel materyalleri kullanmamızı gerektirir.” Tarihsel bilgi, belge, verilere dayalı, kısacası tarihsel-temelli sosyolojik çözümlenmelerin, bugün önemli sosyolojik incelemeler olduğu (sosyolojinin tarihsel imgelemi) gerçeği yadsınabilir mi?

Tarihsel bakış açıları ve tarihe ilişkin metodolojik kavrayışları farklılıklar gösterse de, M. Weber’in, K. Marx’ın, A. Comte’un ya da E. Durkheim’in çözümlenmelerinin “tarihsel çalışma” dışında değerlendirmeleri olabilir mi?. Örneğin ünlü tarih teorisyeni Hobsbawn (1999:X); “Marx olmasaydı benim içimde tarihe karşı özel bir ilgi olmazdı,” demektedir. Yine sosyolojide en sık kullanılan kavramların çoğu feodal dönemin kırsal yapılanmalarından (topluluklarından) modernliğin kentsel yapılanmalarına (toplumlarına) tarihsel geçiş sorununa ilişkindir. Bu bağlamda F. Tönnies’in “topluluk” ve “toplum”, H. Spencer’in “askeri toplumlar” ve “endüstriyel toplumlar”, E. Durkheim’in “mekanik dayanışma” ve “organik dayanışma”, H. Becker ile R. Ezra Park’ın “kutsal toplum” ve “laik toplum”, R. Redfield’in “kır toplumu” (folk) ve “kent toplumu” (urban), C. H. Cooley’in “birincil gruplar” ve “ikincil gruplar”, H. Maine’in “statüler” ve “sözleşme”, P. A. Sorokin ile C. C. Zimmerman’ın “kırsal topluluklar” ve “kentsel topluluklar”, W. Ogburn’ün “durağan toplumlar” ve “değişen toplumlar” gibi kavramları, bunların kullanılışları ne denli genelleşmiş olursa olsun, tümünü tarihten köklendirilmiş kavramlar olarak ele alabiliriz. “Çalışmalarının tarihsel bir bakış taşımış olabileceğine inanmayanlar bile, bu gibi kavramları kullanmakla bir ölçüde

tarihsel yönsemeleri göz önünde tutmuş, hatta bugünkü sorunlarını bir belli dönem açısından düşünmüş olmaktadır” (Mills, 1979:237).

Sosyolojik inceleme ve sosyolojik düşünme farklı bağlamlara oturtulsa da (Durkheim, 1985, Parsons, 1951, Weber, 1949, Gadamer, 1975, Dilthey, 1999, Marx, 1986, 1990, 1992, Bloch, 1983, Braudel, 1992, 1993, 1994, 1996, Bauman, 1998), tarihsel kapsamlı bir kavrayış ve tarihsel malzemelerin yoğun kullanımı üzerine inşa edilmiştir. Böylelikle tarihe dayanmayan, tarih-temelli olmayan, kısacası tarihsiz bir sosyoloji pek olanaklı görünmemektedir. Bu bağlamda Sezer’in saptaması ilgi çekicidir: “Sosyolojinin tarihe duyduğu ilgi, tarihle olan ilişkisine verdiği önem rasgele bir olay olmaktan uzaktır. Bu ilgi ve önem, doğrudan sosyolojinin amacı ve toplum içinde yüklendiği görev ile bağlantılıdır. Sosyoloji, toplum olaylarını açıklamak ve yine toplum sorunlarına bir çözüm önermek görevini yüklenmiş, saygınlığını bu nedenle kazanmıştır. Sosyoloji, bu temel iki amaca bağlı olarak iki açıdan tarihle ilgilenmek durumunda ve zorundadır” (Sezer, 1991a:1). Demek ki sosyolojinin tarihe yönelim zorunluluğu, onun amacı ve işlevi ile bağlantılı bir durumdur. Tarihsiz bir sosyoloji olamayacağı gerçeği, aynı zamanda, “sosyolojisiz tarih olmaz” (Ergun, 1982:22) argümanı ile da bağlantılıdır.

“Sosyoloji ve tarihin aynı zihinsel macera olduklarını, aynı kumaşın tersi ve yüzü değil de, bu kumaşın ipliklerinin tüm kalınlığı itibarıyla bizzat kendi olduğunu...” ileri süren Braudel (1992:113), sosyoloji ve tarih de dahil olmak üzere tüm sosyal bilimlerin ortak bir sorunsal etrafında toplanması zorunluluğuna dikkat çekmektedir. Ona göre tüm sosyal bilimler “ancak böyle yaparlarsa, kendilerini bir yığın sahte problemden kurtarabilirler, faydasız bilgi yığılmaktan uzaklaşabilirler” (Braudel’den aktaran Meriç Yazan, 1991:110-111). Günümüzde sosyal bilimlerde, sosyal geçekliğin bir kısmı üzerinde yoğunlaşma, gitgide birbirlerinden farklılaşma ve uzmanlaşma eğilimleri belirginleşmiştir. Sözelimi sosyoloji: toplum olaylarını, sosyal olgu ve sorunları; ekonomi: ekonomik düzeni; siyaset bilim: siyasal olay, sistem ve düzenekleri; hukuk: hukuk olay ve sorunlarını; tarih: toplumların geçmişlerini kendilerine ilgi odağı olarak seçmektedirler. Sonuçta bu bilimlerin tamamı toplum ya da sosyal gerçeklik ile ilişkilidirler ve her biri sosyal gerçekliğin ancak bir kısmı ile bağlantılı olarak düşünülür. Sosyal bilimler arasında bu denli bölünmüşlük yetmiyormuşçasına bir de her biri kendi arasında uzmanlaşmış alt birimlere ayrılmaktadır. Örneğin sosyoloji bilimi; aile sosyolojisi, eğitim sosyolojisi, ekonomik sosyoloji, din sosyolojisi, kurumlar sosyolojisi, hukuk sosyolojisi, suç sosyolojisi, kent sosyolojisi, köy sosyolojisi, sağlık sosyolojisi, örgüt sosyolojisi, bilgi sosyolojisi, bilim sosyolojisi, değişim sosyolojisi, siyaset sosyolojisi, pop sosyolojisi, tüketim sosyolojisi, çevre sosyolojisi, spor sosyolojisi, yönetim sosyolojisi, dil sosyolojisi, duygu sosyolojisi, küçük gruplar sosyolojisi, boş zamanlar sosyolojisi, ... ve sosyolojinin sosyolojisi gibi uzmanlaşmış alanlara bölünmüştür. Bugün artık tekil olarak sosyoloji değil sosyolojiler söz konusudur. Cangızbay (1999a:7, 1999b:7), sosyolojinin kişilerin özel ilgileri bağlamında bu denli ayrışmasını, sosyolojilerin üretilmesini “sosyolojinin soysuzlaştırılması” girişimi olarak ele almaktadır. Sosyal bilimlerin hem kendi aralarında hem de kendi içlerinde aşırı bölünmüşlük, sosyal gerçekliği “açıklama-anlama,

yorumlama ve değiştirme” konusunda bize yardımcı olmadığı gibi bizatihi kendisi problematik olmaktadır. Dolayısıyla sosyal bilimlerin konu ve metodolojik düzeyde aşırı bölünmüşlüklerini giderme noktasında, sosyal bilimleri yeniden düşünmemiz, sosyal bilimler arasındaki disiplinler sınırlarını soruşturmalarını sınırlamamız, onları yeniden yapılandırmamız, aralarındaki karşılıklı konuşmama kopukluğunu giderip disiplinlerarası yeni bir bağ örmemiz ve sosyal bilimler kollokyumu inşâ etmemiz gerekmektedir (Gülbenkian Kom., 1998, “Defter” ve “Toplum ve Bilim” Dergileri Ortak Çalışma Grubu, 1998, Wallerstein, 1997). Sosyal bilimleri hem içsel hem de kendi aralarındaki bölünmüşlükten arındırıp, ona multidisipliner bir epistemolojik ve metodolojik kavrayış kazandırırız, sosyal bilimciler inceledikleri görüngüleri “tümlüklerin” içine konumlandırabilirler (Ragin, 1999:310). Zaten Braudel (1992:113)’in argümanına göre söz konusu bilimlerin genel “eğilimleri zıtlaşmaya doğru değil, birleşmeye doğrudur.” Sosyal bilimler arasında yakınlaşım eğilimlerinde yada multidisiplinarite girişimlerinde birbirlerine en fazla yaklaşabilecek/yaklaşan iki temel sosyal bilim ise Çelebi (2000:93)’in de belirttiği üzere; tarih ve sosyolojidir.

Braudel (1992:113-114)’in dediği gibi; “sosyoloji ve tarihin sıklıkla birleştikleri, birbirlerini tamamladıkları ve karıştıklarını inkâr etmek mümkün değildir. Bunun nedenleri basittir: bir yanda tarihin şu emperyalizmi, şu şişmesi; öte yanda da şu doğal kimlik vardır: yalnızca tarih ve sosyoloji meraklarını toplumsalın herhangi bir veçhesine doğru genişletmeye yatkın *bütünsel* bilimlerdir. Tarih geçmişin muazzam alanındaki insanın tüm bilimleri olduğu ölçüde sentezdir, orkestradır ve eğer *tüm biçimleri altında* sürenin incelenmesi ona benim düşündüğüm gibi güncelin kapılarını açıyorsa, o halde ziyafetin her yerinde mevcuttur. Ve burada her zaman kendini sosyolojinin yanında bulmaktadır, çünkü sosyoloji de doğası gereği sentezdir ve süre diyalektiği onu da geçmişe yönelmeye –istese de, istemese de- zorlamaktadır.” Çünkü tarih ve sosyoloji, aynı konuyu ele alıp incelemekte, ikisinin de temel konusunu toplum olayları oluşturmakta (Sezer, 1993:79), her ikisi de metodolojik olarak toplum olaylarını bütünlüğü içinde kavramak çabasındadırlar. Bu bağlamda Sezer şöyle demektedir: “... tarihçi de, sosyolog gibi, doğrudan malzemesi üzerinde çalışarak sonuç alamamaktadır. Belli bir sonuç elde edebilmesi için malzeme ile ilgili kendi eleştirisini geliştirmek zorundadır... [sosyolog gibi] Tarihçi de, konu üzerinde çalışmanın kendisine kazandırdığı deneylere dayanarak toplum olaylarını bir bütün olarak kavramaya izin verecek açıklamalara ulaşmak çabasındadır. Bu açıklamalarını bir yerde elde edeceği yeni bilgiler ve üzerinde çalışacağı yeni malzemeler önünde sımayabileceği gibi üzerinde çalıştığı malzemeyi de açıklamalarının ışığı altında bir eleştiriden geçirebilmek olanağını bulacaktır. Amaçlanan toplum olaylarını ya da tarihi açıklamaktır. ... bütün kişilik ve özelliklerine karşılık sosyoloji ile tarih aynı ortak tasaya sahiptir” (Sezer, 1993:88-89). Çünkü sosyoloji ile tarih bilimi benzer sorunsallar etrafında kendilerini var kılmakta, gerek sosyolog gerekse tarihçinin yapıp ettikleri benzerlikler göstermektedir. Braudel (1992:115)’in belirttiği gibi; “sosyologların yapmaya teşebbüs ettikleri ile, biz tarihçilerin yaptıklarımızı madde madde karşılaştırmak çok kolay olacaktır: bilgi sosyolojisi ve fikirler tarihi;

mikrososyoloji ile sosyometri ve olaysal denilen yüzey tarihi, yani küçük olayların ve parlak ve patlamalı olayların bir arada buldukları şu mikrotarih, gerçekte bir ulusun veya dünyanın boyutlarına ulaşabilir nitelikte olan *sosyodram*. Hatta bazı anlarda, sanat sosyolojisi ile sanat tarihi, çalışma sosyolojisi ile çalışma tarihi, edebiyat sosyolojisi ile edebiyat tarihi, Henri Bremond'un düzeyindeki din tarihi ile Gabriel Le Bras ve çömezlerinin istisnai derecede parlak dinsel sosyolojileri arasındaki ortaklaşa alanda yürütülen faaliyetlerin nerede farklılaştıklarını çok açık olarak göremiyorum..." Demek ki tarih ve sosyolojinin ortak tasası, özü itibarıyla, sosyal sorunlara çözümler üretmenin yollarını araştırma, bağlı bulunan toplumun kendi kaderine egemen olmasını kendi geleceğini tayin etmesini olanaklı kılmaktır (Sezer, 1999:50). Aslında tarih ile sosyoloji bilimleri iç içe geçmiştir, ikisi de aynı sınırlara ve aynı çapa sahiptirler. Bu iki bilimin iç içeliğini Braudel çok çarpıcı bir ifadeyle dile getirmektedir: "Malzeme aynı, aletler aynı, kullanılan kelimeler aynı, meseleler aynı, hatta bilinmezler aynı" (Braudel'den aktaran Meriç Yazan, 1991:111). Kısacası sosyologlarca "sosyolojik" olarak adlandırılan görüngüler/olgular ve olaylar ile tarihçilerin "tarihsel" nitelemesi yaptıkları görüngüler/olgular ve olaylar birbirlerinden çok farklılık göstermemektedirler. Her ikisi de "aynı ontolojik statüye sahiptirler" (Smith, 1999:317).

Sosyolojik inceleme, tarihsel dair üzerine inşa edilmelidir. Bloch (1983:VII)'un dediği gibi, "bugünü anlamak geçmişi bilmekten" geçmektedir. Öyleyse tarihsel gerçeklikler, veriler, bilgiler ve belgeler olmadan sosyologların var olan toplumu, sosyal yapıyı, sosyal gerçekliği ve toplum sorunlarını açıklaması, anlaması, yorumlaması ve değiştirmesi çok güçtür. Mills'in işaret ettiği üzere; "eğer sosyolog tarihten kopmuşsa ve insan konularına tarihsel bir düşünüşle yaklaşmazsa, bugün araştırmalarına yön verecek olan sorunları gereği gibi temellendiremez" (Mills'den aktaran Ergun, 1982:13). Gerek kendi içinde yaşadığı toplum ve gerekse "dünya tarihi hakkında yeterli bilgi sahibi olmak toplumbilimci için vazgeçilmez bir gereksinimdir; bu bilgiden yoksun olduğu sürece, başka neler bilirse bilsin, sosyal bilimci [sosyolog] yaptıklarıyla bilime zarar vermektense başka bir şey yapmış olamaz" (Mills, 1979:335). Sosyologların tarihe yönelimi kaçınılmaz gözükmektedir. Sosyoloji biliminin daha etkin ve önemli bir bilim kimliğine kavuşması için metodolojik yönelimini tarihsel üzerine inşa etmesi gerekir. "Olaysal sosyoloji kütüphanelerimizi, hükümetin ve işletmelerin dosyalarını lebâlep doldurmaktadırlar. Bu modaya isyan etmenin veya onu yararsız olarak ilân etmenin uzağındayım. Ama eğer, her toplumsal olguyu sürükleyen hareketin yönünü, hızını veya yavaşlığını, çıkışını veya düşüşünü kaydetmiyorsa; eğer tarihin hareketine, onun geçmişten şimdide ve hatta geleceğe giden yansımaları diyalektiğine bağlanmıyorsa, bilimsel olarak ne gibi bir değeri olabilir? Genç sosyologların çocukluk yılları esnasında, en mütevazı arşivlerde bile, en basit tarih sorunlarını inceleyecek zamana sahip olmalarını, hiç değilse bir kez kısırlaştırıcı elkitaplarının dışına çıkarak, basit ama ancak uygulandığında anlaşılabilir -kuşkusuz diğer tüm meslekler gibi- bir meslekle temas kurmalarını isterim. Bana göre toplumsal ilim ancak bir uyuşmanın, farklı mesleklerimizin eşanlı uygulanmasının içinde olabilir. Bu

meslekleri birbirlerine karşı dikmek kolay bir iştir, ama bu tartışma hep eski havaları çalmaktadır. İhtiyacımız olan yeni bir müziktir” (Braudel,1992:128).

Bu bağlamda Türk toplumunun sorunlarına çözüm getirme, sosyal yapıyı analiz etmede entelektüellerimizin ve sosyologlarımızın tarihsel yönelimi, ilgi duyduğu kuşkusuz son birkaç yıla özgü değildir. Türk entelektüelinin ve sosyologlarının toplum ve tarih bilgisi ekseninde toplum gerçeği ve sorunlarına çözüm üretmeye yoğun ilgi duyduğu, Türkiye toplumunu yeniden düşünüşü ve Türkiye'nin düzenini tartışması esas olarak 1960'larda öne çıkan bir konudur. Özellikle Türk sosyologları, Kaçmazoğlu (1998, 1999)'un da belirttiği gibi; 1960'larda tarihe yoğun ilgi duymuşlar, toplum sorunlarını tarihsel temelleri bağlamına oturtarak anlamaya, sosyal yapıyı açıklamaya girişmişlerdir.

1960'larda Türk entelektüelinin/sosyologlarının sosyal yapı ve düzenin açmazlarına ve sorunlarına çözüm bulma, Türkiye'nin düzenine ve modern olarak tasarlanan Batı toplumlarının düzeyine erişememe sorunsalına teorik temel oluşturma girişimlerinden kaynaklanan tartışmalar ve ileri sürülen toplumsal/tarihsel tezler, modernlik-temelli ulus-devletin çok geniş kültürel ve fiziksel mekanlarda yüzyıllarca dünya egemenliğini elinde tutan, Doğu-Batı ilişkilerini düzenleyen, Doğu'nun savunucusu durumundaki Osmanlı İmparatorluğu'ndan soyutlanarak analiz edilemeyeceği, sosyal yapının sorunlarının Osmanlı'yı anlamak, ona uzanmak ile anlaşılabilmesi gerçeğini ortaya koymuş, böylece bu tartışmalar Osmanlı'ya yoğun-yönelimi temele almış ve özellikle onun feodal mi?, Asya tipi üretim tarzı (ATÜT) mı? olduğu noktasında odaklaşmıştır. Örneğin, Boran (1968) ve Akşit (1966) gibi sosyologlar Osmanlı düzenini feodalizm olarak nitelendirirken, Kılıçbay (1981) ise Osmanlı'nın feodal olmadığını ancak eğiliminin “feodaliteye doğru” olduğunu ileri sürmektedir. Beri taraftan Divitçioğlu (1981), Küçükömer (1994) ve Berkes (1982) Osmanlı düzenini, Marx (1997)'in Doğu toplumlarını açıklamaya yönelik olarak inşa ettiği ATÜT çerçevesinde açıklamışlardır. 1960'ların ünlü teorisyeni Avcioğlu (1990) ise Osmanlı'yı hem feodaliteyi hem de ATÜT'ü kuşatan bir model olarak gördüğü “prekapitalist ekonomi düzeneği” ile açıklamaya girişmektedir.

Osmanlı düzeninin analizinde öne çıkan önemli isimlerden biri Baykan Sezer'dir. Sosyolojimizde kendine özgü anlayışı ile ekolleşen Sezer (Kızılcılık, 2000), öncelikle Osmanlı'yı feodalizm ve ATÜT bağlamında ele alan anlayışları eleştirel bir tarzda analiz ettikten sonra konuya dair kendi argümanlarını ileri sürmektedir. İncelememizin bundan sonraki kısmında Sezer'in konuya dair başlıca görüşlerini ve vurgularını ele alacağız.

Baykan Sezer'in Tarih Bilinci Olarak Sosyoloji Çözümlemesi

Osmanlı'yı feodal olarak değerlendirenlerin varsayımları, kapitalizmin çeşitli gecikmelerle olsa bile bütün toplumların eninde sonunda ulaşacakları bir aşama ve onun feodalizmin içinde taşıdığı çelişki ve güçlerin doğurgusu olarak kavranması şeklindedir. Feodalizmi böylesi bir ele alış, kuşkusuz günümüzde Türk toplumunun kapitalist üretim tarzına göre biçimlenmeye başlamış olması ve her aşamanın kendisini önceleyen zorunlu bir ürünü olarak kavramsallaştırılışını nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu'nun feodal olarak değerlendirilmesinin

zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Sezer, Osmanlı toplum d¸zenine b¸ylesi bir determinist ve Batı-merkezci (etnosantrik) bir a¸ıklama getirme ¸abalarından kurtulmanın ve Osmanlı ¸zerinde acele yakıştırmalardan sıyrılabilmenin yolu olarak feodalizmin neliği sorusuna a¸ılım getirmektedir.

Feodalizmin neliğine yanıt vermek, tartışmayı feodalizmin tarihsel olayların ¸r¸n¸ m¸ yoksa insanlığın izlemek zorunda olduğu bir aşama mı? sorusu etrafında odaklaştırmaktır. Bu sorun karşısında Sezer, tartışmadaki ilk vurguyu benimsemekte, yani, “feodalizmi tarihin ve tarihte belli olayların ¸r¸n¸...” (Sezer, 1988:48) olarak ele almaktadır. Dolayısıyla Sezer ikinci vurguyu yani feodalizmi t¸m toplumlara uygulayan, en ¸nemli ¸r¸n¸n¸n ise kapitalizm olduğunu ileri s¸ren anlayışı eleştirmekte ve Batı toplumları arasında bile kapitalizme ge¸için eşzamanlılık g¸stermediğine vurgu yapmaktadır. Kapitalizme ge¸işi feodalizm ile a¸ıklamak, kapitalizme ge¸işte Batılı ¸lkeler arasında eşzamanlılığın olmayışı da feodalizm sınırları i¸inde a¸ıklanmayı zorunlu kılmakta, bu zorunluluk bile bazı sorunları i¸ermektedir. Bu sorunların başında ilk ¸nce Osmanlı'nın d¸zeni akla gelmektedir. Sezer'in burada, eğer Osmanlı d¸zeni feodal idiyse d¸neminin en g¸¸l¸ devleti olmasına karşın nasıl olmuşta kapitalizme ge¸işte bir gecikme yaşamıştır? ve dolayımli olarak Osmanlı'nın feodal aşamaya ulaşabilmesi i¸in k¸lelik d¸zenini yaşaması gerekmiyor muydu? bi¸iminde sorduğu sorular olduk¸a ilgi ¸ekicidir.

Feodalizmi b¸t¸n Batı'ya –Bizans bunun dışındadır- yaygınlaştırmak olanaklı değildir. Belirli bir b¸lge ve d¸nemde g¸r¸lm¸ř, tarihsel bir olgu olan feodalizmi b¸t¸n d¸nya tarihine ve b¸t¸n ¸lkelere yaygınlaştırmak tarih ger¸eklerine ters d¸řt¸ę¸ gibi toplumların a¸ıklamalarını tarih dışında aramak anlamına da gelmektedir (Sezer, 1988:52). B¸ylece Sezer Osmanlı İmparatorluğu'nun feodal olarak değerlendirilmesinin s¸z konusu olamayacağını ileri s¸rmekte; Osmanlı'ya feodal yaftasını yapıştırmanın hem tarihsel ger¸eklere ters d¸řt¸ę¸n¸ hem de Osmanlı ile feodalizmin kendine ¸zg¸l¸klerini g¸z ardı etmek anlamına geldiğini vurgulamaktadır.

Sezer, Batı ile T¸rk toplumu ve ger¸eğinin farklılıkları netleştik¸e feodalizmden de vazge¸ilemediği i¸in Behice Boran ve Oya Sencer gibi bazı sosyologların Osmanlı'yı “merkezi feodalizm” olarak tanımladıklarını belirtmektedir (Sezer, 1988:52). Oysa Sezer, “en basit tarih bilgisi bile bizlere merkeziet¸lilik ve feodalizmin birbirini inkar ettiğini, ittiğini ¸ğretebilir” (Sezer, 1977:62) diyerek ikisinin asla uyulaşamayacağını vurgulamaktadır. Sezer, yine tarihte hi¸ rastlanılmadığı halde bizde Osmanlı i¸in, “askeri feodalizm”den s¸z edenler (Sencer, 1999:37) –Behice Boran, Oya Sencer ve Muzaffer Erdost'u kastederek- olduğuna dikkat ¸ekmektedir. Osmanlı şu ya da bu bi¸imiyle “feodal” idi diyenlere feodalizmin sınıfsal yapısına bakmalarını ¸neren Sezer (1977:60-61), onlara şu soruyu y¸neltmektedir: Feodalizmde aristokrasi ve ruhban sınıfı ile tiers-etat (halk) olmak ¸zere başlıca iki temel sınıf vardır, ya Osmanlı'da?

Sezer, AT¸T'e dair değerlendirmelerini ¸nemli metinlerinden biri olan *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*'nda ortaya koymaktadır. Sezer, AT¸T modelinin Asya toplumlarının ve tarihinin anlaşılmasında, onu

tarih içine yerleştirmede ve tarihle olan ilişkilerini belirlemede temel sorunlarla karşılaştığımızı vurgulamaktadır. O, ATÜT'ün tarihi bir gerçek/tarihsel olduğunu, tarihte yaşanmış bir model olduğunu kabul etmektedir. ATÜT, tüm Asya toplumlarından ziyade "bazı Asya'lı (Doğulu) toplumların ... tarih içinde gösterdikleri özelliklerin bütünüdür" (Sezer, 1979:22-23).

Asya; iklim, yağış, toprağın fiziksel yapısı, üretim koşulları bakımından ya da toprak değişikliğinin çıkardığı ikilik yüzünden ikiye ayrılır: Bir yanda bozkır ya da çöller, öteki yanda su boyu ovaları yer almaktadır (Sezer, 1979:27-117). Aralarında mutlaklık olmamakla birlikte, su boyu ovalarının yerleşik toplumların, çöl ve bozkırların ise göçebe çoban toplumlarının gelişimine olanak hazırladığı söylenebilir.

Bozkır-çöl toplumu ya da uygarlıklarının ATÜT modeli ile anlaşılmasına olanak yoktur (Sezer, 1979:5). Buna karşın bereketli su boyu ovalarındaki toplumlar, ATÜT modeli ile açıklanma olanağı taşımaktadırlar. Sonuçta Sezer (1979:77), ATÜT'ün bütün Asya toplumlarını kapsayamadığını, Asya'da dört büyük ATÜT bölgesi (Mezopotamya, Çin, Hindistan ve Türkistan) olduğunu, dolayısıyla "Bozkır Uygarlıkları'nın ayrı bir kategori olarak ele alınmayı gerektirecek özellikler gösterdiğini ileri sürmektedir.

Sezer, Osmanlı Devleti'nin feodal olarak nitelenemeyeceği gerçeğinin, onun mutlaka ATÜT örneği oluşturmasına olanak vermediğini özellikle vurgulamaktadır. Çünkü bir yandan Osmanlı Devleti, ekonomik alandaki örgütlenmeyi olanaklı olduğu ölçüde tahakkümü altındaki halklara bırakmış ve bu alanda üstün/egemen bir varlık rolü oynama gereği duymamış, öte yandan ise ATÜT'deki geniş yapay sulama işlerine denk düşecek/tekabül eden bir ekonomik işlevi bünyesinde barındırmamıştır. Böylece Sezer, ATÜT modeli ile Doğu toplumları üzerine var olan bilgilerin sistematize edildiğini ama söz konusu bilgi ve argümanların Batı-dışı toplum ya da uygarlıkların, özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun, tarihsel gelişme çizgisinde önemli bir yer edinemediğini belirlemektedir.

Türk toplumunun yakın tarihini ve dolayısıyla günümüz toplumsal sorunlarını feodalizm ve ATÜT temelli açıklayan ya da onların kalıntılarına bağlayan görüş savunucuları, özellikle Sencer Divitçioğlu ve Asaf Savaş Akad, Osmanlı-Türk tarihinin kalıplara (feodalizm, ATÜT vb.) uymamada gösterdiği direnç karşısında temel tezlerinden yarı yarıya vazgeçmek zorunda kalmışlar ve karşılaştıkları güçlükleri "yarı-feodal düzen", "bozuk ATÜT" yaftalarıyla çözüm yolunu bulduklarını düşünmüşlerdir (Sezer, 1977:50). Doğu'nun Batı'nın etkisiyle "bozuk ATÜT" ya da "yarı feodal duruma" geçtiklerini savunmak kendi içinde tutarlı bir görüş olmadığı gibi, Türk toplumunun tarihini, gerçeğini ve sorunlarını da gereği gibi temellendirmekten oldukça uzaktır.

Görüldüğü üzere Sezer, Türk toplum gerçeği ve tarihini açıklamaya yönelik ileri sürülen feodalizm ve ATÜT modellerini eleştirmekte ve onların yetersizliğini vurgulamaktadır. Türkiye'de sosyoloji, "bilim olmak onurunu kazanabilmesi için hiç bir biçimde içinde bulunduğu ve geliştiği toplumu tanımlamak ve sorunlarını saptamak çabasından vazgeçemez" (Sezer, 1988:63). Dolayısıyla Sezer, Türk toplumu için önerilen ve ancak toplumumuzda nesnel

dayanağı bulunmayan soyut kavramlar ya da Batı tarihi endeksli modellerden, özellikle de toplumları Endüstri Devrimi'ni "gerçekleştirmişlik" ya da "gerçekleştirmemişlik" ölçütüne ve/veya toplumlar arası farklılığı "kapitalizme değişik tarihlerde geçiş" ve "kapitalizmde değişik hızla gelişme" kuramlarıyla açıklama tarzından hareketle Türkiye gerçeğini değerlendirmenin eksik olacağını, bunu yerine Türk toplumu, tarihi ve gerçeği temelli yeni anlayış ve modeller geliştirmenin tek geçerli yol olduğunu ileri sürmektedir. "Ancak böylece Türk gerçeğine uygun ve bu gerçeğin sahip olduğu güç ve olanakların en iyi biçimde değerlendirilebilecek doğru ve geçerli amaçları saptayabiliriz" (Sezer, 1988:63-64). Bu yüzden Sezer Türk toplumu ve tarihi gerçeğine yönelmemizin gerekliliğini vurgulamakta, bunun için de Türk sosyolojisine büyük görevler yüklemektedir.

Sosyoloji, toplumların kendilerinin bilincine varmalarıdır. Sosyoloji biliminin temelini ve özünü "toplum bilinçlenmesi oluşturmaktadır" (Sezer, 1985:174). "Sosyoloji, toplumların kendi üzerlerine sordukları ve sürekli yenilenen bir soru..." (Sezer, 1985:218) olmanın ötesine gidememektedir. Sosyoloji, bu çerçevede, "tarih bilincinden başka bir şey değildir. Sorun sosyolojide söz konusu bilincin bir bilim durumuna dönüşmesidir" (Sezer, 1985:178). Ülkemizde henüz aktarma bir bilim kimliğinden kurtulamamış olan Türk sosyolojisinin ilk koşulu, "tarihimizden bilgi edinmek, tarihimizden gerekli sonuç ve dersleri çıkarmak(tır)" (Sezer, 1985:178). Böylece zengin bir tarihsel birikime sahip olan Türk toplumunda sosyoloji bilimine "günümüzde bu zengin birikimden nasıl ve ne yönde yararlanılabileceğini araştırmak düşmektedir" (Sezer, 1985:217).

Tarihteki, özellikle de yakın tarihimizdeki en önemli mirasımız olarak Osmanlı mirasını ele alan Sezer (1991b:7)'e göre "Osmanlı, sorunlarımızın ve sorunlarımızın olduğu kadar sorunlarımızı çözmemize izin verecek gücümüzün de kaynağıdır." Bu nedenle Türk sosyologlarının, bir dünya imparatorluğu olan Osmanlı'yı iyi tanımak ve bilmek zorunluluğu bulunmaktadır. Bu konuda sormamız gereken temel soru vardır. Bu da Osmanlı devletinin sadece tarımsal üretimle tanımlanamayacağıdır (Sezer, 1988:70). Türk toplum ve gerçeğini kavramada son derece önemli olan bu konunun gereği gibi temellendirilebilmesinin yolu Osmanlı'nın toprak düzeni konusunu açıklamaktan geçmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu, "her şeyden önce siyasi bir kuruluştur" (Sezer, 1988:70). Bir siyasal kuruluş olarak Osmanlı'yı üzerinde kurulduğu toplumdan hareketle tanımlama konusunda bazı sorunlar bulunmaktadır. Bu noktada Sezer, "bir Osmanlı toplumundan söz etmemiz güçtür" (Sezer, 1988:71), görüşündedir. Dolayısıyla Sezer'e göre biz ancak bir Osmanlı Devleti'nden söz edebiliriz.

Osmanlı, bir "siyasi kuruluş" olarak değerlendirildiğinde, Osmanlı'daki tarım ve tarımsal üretimin önce bir yasalılaştırma konusu olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Devlet ile üretim arasındaki ilişki, vergi ilişkisinin dar sınırları içerisinde kalmaktadır. Devlet, ancak vergi kaynaklarını yakından tanıma ve denetleyebilmek için tarımla ilgili olmuştur. Böylesi bir tutumun doğal bir

sonucu olarak Sezer Osmanlı dönemine ait kaynakların başında öncelikle vergi defterleri ile tarım ve toprak kanunlarının olduğunu belirtmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kesiştiği tek bir toplum söz konusu olmadığı gibi devletin asal işlevlerinden olan yasalastırma işlemlerinde ve ayrıca tarım ve üretimi ilgilendiren konularda bir birlik söz konusu değildir. Sözelimi imparatorluk içinde çeşitli üretim bölgeleri (örneğin Mısır gibi) ayrı ayrı yasalarla yönetilmiştir. Sezer, bu durumun temel nedeni olarak devletin ve üretim ilişkilerinin birbirlerinden kesinlikle ayrılmış olmasını göstermekte ve “ancak böylece siyasi düzeyde Osmanlı İmparatorluğunda görülen merkezîyetçiliğe karşılık Mısır'ın ve başka bölgelerin ayrı yasalarla yönetilmeleri bir açıklamaya kavuşabilir” (Sezer, 1988:73) görüşünü ileri sürmektedir. Devlet yönetim ilişkileriyle üretim ilişkilerinin birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmış olması, Osmanlı'da düzenin reaya sınıfı ve askeri sınıf olarak ikiye ayrılmasına neden olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda reayanın, üretim uğraşlarında, üretici olarak geniş bir bağımsızlığa sahip olmasına karşın ekonomik sınıf olarak bir özerkliği yoktur. Çünkü Osmanlı Devleti reayanın bir ekonomik-siyasal güç olarak örgütlenmesini engellemiştir, özellikle de bunu en önemli üretim aracı ve zenginlik kaynağı olan toprağın mülkiyetini kendisine ait kılarak gerçekleştirmiştir. Buna karşılık devletin de siyasal güç olarak üretime katılması hiçbir şekilde söz konusu olmamıştır. Devletin üretimdeki rolü ve üretime müdahalesi belli görevlerle sınırlandırıldığı gibi üretici köylünün de siyasal erki çekişme ve çatışma konusu yapabilecek bağımsız bir köylü ve/ya da üretici sınıf olarak örgütlenmesine olanak sağlanmamıştır.

Osmanlı'da siyaset, ekonominin basit bir yansıması değildir. Osmanlı düzeninde ekonomik bölünmeler karşısında siyasal alanda güçlü bir merkezîyetçiliğin olduğu saptamasından yola çıkan Sezer (1988:134)'e göre, “eğer siyasetin zorunlu biçimde ekonomide bulunan düzen ve güçlere dayandığı varsayımı benimsenirse Osmanlı İmparatorluğunda siyasetin ekonomi önündeki bu bağımsızlığı bir açıklama gerektirir.” İmparatorluk için siyasal açıdan önem arz eden yerleşim alanları (bölgeleri) ekonomik açıdan en az güçlü ve en az zengin bölgelerdir.

Osmanlı düzeni, birbirinden ayrı iki örgüt üzerine şekillenmiştir. Söz konusu iki örgüt, askeri ve dinsel örgütlerdir. Osmanlı'da askeri örgüt, Sezer'e göre, kendisine gerekli olan insan gücünü (askeri personeli), geleneksel Doğu'nun sınırları dışında kalan halkların çocuklarının “devşirilmesi” yani onların din değiştirmeleri ve özel eğitimleri yoluyla sağlamaktadır. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nda “devşirmecilik kurumu” aracılığıyla *Osmanlı* ismini alan yeni bir ırk oluşturulmuştur. Sezer ayrıca Osmanlı' da askeri ve siyasal görevlerdeki insanların güç ve otoritelerini daha çok Osmanlı sarayına bağlılıklarından aldığını, geleneksel Doğu siyasetine bu bağlılığın ise dinsel kuruluşların denetimi altında tutulduğunu ileri sürmektedir.

Kısacası Sezer, Doğu'daki herhangi belli bir çıkar grubunu ve toplumsal sınıfı temsil etmektен uzak devşirmelere dayanan Osmanlı devletinin emperyalist olmadığını, onun askeri ve dinsel örgütler üzerine temellendiğini,

İslam dininin “fetva kurumu”na dayanarak siyasal iktidarın bölünmesine izin vermediğini, ekonomik farklılaşmalara karşın güçlü bir merkezîyetçiliği koruduğunu, Doğu geleneğinin sürdürücüsü ve “yeni bir Doğu siyaseti” durumunda bulunduğunu ileri sürerek, Osmanlı-Türk tarihinin Batı-temelli ATÜT ve feodalizm kalıp/modellerine uygunluk göstermediğini açıklığa kavuşturmuştur. Sezer, Türk toplumunu ve tarihini Doğu-Batı çatışması temelinde ve ekseninde değerlendirmektedir.

Sonuç

Sosyoloji bir bilimsel kimlik edinim döneminden buyana araştırma nesnesini tarihsel dayandırmıştır. Sosyolojinin önemli isimleri her zaman toplumsal olanı tarihsel olan ile birlikte düşünmüşlerdir. Sosyolojik düşünme, tarihsel kavrayış temellidir. Sosyologun tarihselden kopukluğu, ele aldığı toplumsal problemi çözümlenmesinde problematik oluşturur. Bu da sosyologun, yaşadığı toplumu anlamasını ve açıklamasını güçleştirir. Böylelikle biz, sosyolojiyi, sosyal bilimler metodolojisinde gittikçe kabul gören multidisiplinarity eğilimi çerçevesinde tarih ile bağıntılı bir bilim olarak yeniden düşünmemiz gerekir. Sosyoloji, toplumların kendi tarihleri üzerine yeniden düşünmesi ve hatta bir tarih bilinci olarak ele alınabilir. Sosyoloji, toplumların kendilerinin bilincine varma girişimi olarak düşünülebilir. Bu çerçevede sosyolojiyi, toplumların kendi üzerlerine sordukları ve sürekli yenilenen bir soru olarak gören Sezer’in, ülkemizde henüz aktarma bir bilim kimliğinden kurtulamamış olan Türk sosyolojisine, tarihimizden bilgi edinme, gerekli sonuç ve dersleri çıkarma gibi bir işlev yüklemesi, ve Türk sosyolojisinin Türk toplumunun yapısı ve sorunlarına yoğunlaşması gerektiğini bildirmesi üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Zaten Türk sosyolojisi de Türk toplumunun yapısını açıklayabildiği, toplum sorunlarına çözümler üretebildiği, Türkiye’nin gerçeklerinin ve yapısal özelliklerinin bilincine vardığı sürece gelişme olanağına kavuşacaktır.

Notlar

¹Türk toplumunu genel çizgileri ile tanımlamak girişimlerinde ileri sürülen feodalizm ve ATÜT gibi görüşleri topluca ele aldığımızda bazı ortak yanlarının olduğu ortaya çıkmaktadır. Söz konusu görüşler Türk toplumunu kendi özelliklerine dayanılarak değil Batı’nın “mutlak örnek/model” olarak ele alınması ile yapılan karşılaştırmalarda ulaşılan sonuçlara göre değerlendirmekte, dolayısıyla toplumların tarihsel seyri ve gelecekteki yönelimlerini Batı düşün sistemi/tarihi dışında düşünmemektedirler (Sezer, 1977:47). Sezer’e göre aslında feodalizm ya da ATÜT taraftarları kendilerince Türk toplumunun “az-gelişmişliğine” teorik bir temel bulma çabası içerisindedirler. Ayrıca konuyu tartışmalı hale getiren başka bir faktör, araştırmacıların teleolojik yöntemi benimsemiş olmalarından kaynaklanmaktadır (Kılıçbay, 1981:7). Osmanlı düzeninin feodal ya da ATÜT olduğuna *a priori* karar veren bu araştırmacılar, tüm uğraşlarını verdikleri kararların kanıtlanması noktasında odaklaştırmaktadırlar.

Kaynakça

- AKŞİT, Bahattin. (1966), “**Az gelişmiş Kapitalizm**” ve **Köylere Girişi**, Ankara:ODTÜ Öğrenci Birliği Yayınları.
- AVCIOĞLU, Doğan. (1990), **Türkiye’nin Düzeni: Dün-Bugün-Yarın**, I. Ve II. Cilt, İstanbul:Tekin Yayınevi.
- BAUMAN, Zygmunt. (1998), **Sosyolojik Düşünmek**, (Çeviren:A.Yılmaz), İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- BERKES, Niyazi. (1982), **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul:Doğu-Batı Yayınları.
- BLOCH, Marc. (1983), **Feodal Toplum**, (Çeviren: M.A.Kılıçbay), Ankara:Savaş Yayınları.
- BORAN, Behice. (1968), **Türkiye ve Sosyalizm Sorunları**, İstanbul:Gün Yayınları.
- BRAUDEL, Fernand. (1992), **Tarih Üzerine Yazılar**, (Çeviren:M.A.Kılıçbay), Ankara:İmge Yayınları.
- BRAUDEL, Fernand. (1993), **Maddi Uygarlık ve Kapitalizm XV-XVII. Yüzyıllar**, Cilt I, II; III, (Çeviren: M.A.Kılıçbay), Ankara:Gece Yayınları.
- BRAUDEL, Fernand. (1994), **II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Cilt I, II, (Çeviren: M.A.Kılıçbay), Ankara:İmge Yayınları.
- BRAUDEL, Fernand. (1996), **Uygarlıkların Grameri**, (Çeviren:M.A.Kılıçbay), Ankara:İmge Yayınları.
- CANGIZBAY, Kadir. (1999a), **Sosyolojiler Değil Sosyoloji**, Ankara:Ütopya Yayınevi.
- CANGIZBAY, Kadir. (1999b), **Gurvitch- Sosyoloji ve Felsefe**, Ankara:Ütopya Yayınevi.
- ÇELEBİ, Nilgün. (2000), “Millenium’um Bilimleri Bağlamında Sosyoloji Ve Tarih: Ne Nasıl?”, İç. **Prof.Dr. Eyüp Kemerlioğlu’na Armağan**, Sivas:Önder Matbaası, S.85-94.
- “DEFTER” VE “TOPLUM VE BİLİM” DERGİLERİ ORTAK ÇALIŞMA GRUBU. (1998), **Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek**, İstanbul:Metis Yayınları.
- DILTHEY, Wilhelm. (1999), **Hermeneutik Ve Tin Bilimleri**, (Çeviren:D.Özlem), İstanbul:Paradigma Yayınları.

- DİVİTÇİOĞLU, Sencer. (1981), **Asya Üretim Tarzı Ve Osmanlı Toplumu**, İstanbul:Ar-Yayın-Dağıtım.
- DURKHEIM, Emile. (1985), **Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları**, (Çeviren: C.B.Akal), İstanbul:B/F/S Yayınları.
- ERGUN, Doğan. (1982), **Sosyoloji ve Tarih**, İstanbul:Der Yayınları.
- GADAMER, Hans-Georg. (1975), **Truth and Method**, New York:Seabury Press.
- GULBENKIAN Komisyonu. (1998), **Sosyal Bilimleri Açın**, (Çeviren:Ş.Tekeli), İstanbul:Metis Yayınları.
- HOBBSAWN, Eric. (1999), **Tarih Üzerine**, (Çeviren: O. Akınhay), Ankara:Bilim Ve Sanat Yayınları.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram. (1998), “1960’larda Ortaya Çıkan ‘Yeni Düzen’ Arayışları Ve Nedenleri Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, İç. **75. Yılında Tüm Boyutlarıyla Cumhuriyet Sempozyumu**, Sivas:C.Ü. Basımevi, S.37-43.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram. (1999), “1960’larda Türk Sosyologlarının Tarihe İlgili Duyma Nedenleri Üzerine”, İç. **Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar**, İstanbul:Birey Yayınları, S.299-317.
- KILIÇBAY, M. Ali. (1981), **Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı**, Ankara:Teori Yayınları.
- KIZILÇELİK, Sezgin. (2000), **Baykan Sezer’in Sosyoloji Anlayışı**, Ankara:Anı Yayıncılık.
- KÜÇÜKÖMER, İdris. (1994), **Düzenin Yabancılaşması - Batılaşma**, İstanbul:Bağlam Yayınları.
- MARX, Karl. (1986, 1992, 1990), **Kapital**, Cilt I, II, III, (Çeviren: A. Bilgi), Ankara:Sol Yayınları.
- MARX, Karl. (1997), **Formen-Kapitalist Üretim Öncesi Biçimler**, Ankara:Sol Yayınları.
- MERİÇ YAZAN, Ümit. (1991), “Braudel’e Göre Tarih Ve Sosyoloji”, İç. **Tarih ve Sosyoloji Semineri Bildirileri**, İstanbul:İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, S.103-120.
- MILLS, C. Wright. (1979), **Toplumbilimsel Düşün**, (Çeviren:Ü.Oskay), Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları.
- PARSONS, Talcott. (1951), **The Social System**, New York:Free Press.

- RAGIN, Charles Ve CHIROT, Daniel. (1999), "Immanuel Wallerstein'in Dünya Sistemi: Tarih Olarak Siyaset Ve Sosyoloji," İç. **Tarihsel Sosyoloji-Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler** (Der.T. Skocpol), (Çeviren:A.Fethi), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, S.276-312.
- SENCER, Muzaffer. (1999), **Osmanlı Toplum Yapısı**, İstanbul:Sarmal Yayınevi.
- SEZER, Baykan. (1977), "Türk Toplum Tarihi Üzerine Tartışmalar", İç. **Toplum Ve Bilim**, Sayı:4, Kış, S. 46-62.
- SEZER, Baykan. (1979), **Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları**, İstanbul:İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- SEZER, Baykan. (1985), **Sosyolojinin Ana Başlıkları**, İstanbul:İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- SEZER, Baykan. (1988), **Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları**, İstanbul:Sümer Kitabevi.
- SEZER, Baykan. (1991a), "Türk Sosyolojisinin Tarihle İlişkileri", İç. **Tarih Ve Sosyoloji Semineri Bildirileri**, İstanbul:İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- SEZER, Baykan. (1991b), "Toplumumuz ve Sosyolojimiz", İç. **Sosyoloji Konuşmaları**, (Der.S. Elibol), Ankara:Ecem Yayıncılık, S.3-10.
- SEZER, Baykan. (1993), **Sosyolojide Yöntem Tartışmaları**, İstanbul:Sümer Kitabevi.
- SEZER, Baykan. (1999), "Tarih ve Sosyoloji", **Tarih ve Sosyoloji, Ümit Meriç Yazan'a Armağan**, Sosyoloji Yıllığı 4, İstanbul:Çantay Kitabevi, S.49-55.
- SKOCPOL, Theda. (1999), "Sosyolojinin Tarihsel İmgelemi," İç. **Tarihsel Sosyoloji- Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler**, (Der.T. Skocpol), (Çeviren:A.Fethi), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, S.1-21.
- SMITH, Dennis. (1999), "Olguların ve Değerlerin Keşfi: Barrington Moore'un Tarihsel Sosyolojisi", **Tarihsel Sosyoloji- Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler**, (Der.T. Skocpol), (Çeviren:A.Fethi), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, S.313-354.
- TUNÇAY, Mete. (1983), "Siyasal Miras", İç. **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:7, İstanbul:İletişim Yayınları, S.1964-1966.
- WALLERSTEIN, Immanuel. (1997), **Sosyal Bilimleri Düşünmemek**, (Çeviren:T.Doğan), İstanbul:Avesta Yayınları.
- WEBER, Max. (1949), **The Methodology of The Social Science**, New York:The Free Press.